

*Швець Ю.О.,**к.е.н.,**викладач кафедри фінансів та кредиту,
Запорізький національний університет**Цикало К.С.,**студентка,**Запорізький національний університет*

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сучасного стану та проблем залучення вкладів фізичних осіб комерційними банками України. Розглянуто основні теоретичні та нормативно-правові аспекти залучення вкладів фізичних осіб. Проаналізовано динаміку розвитку депозитних операцій та їх сучасний стан. Виявлено основні проблеми залучення вкладів та запропоновано заходи збільшення депозитних ресурсів банків України.

Ключові слова: депозит, вклад, комерційні банки, строкові депозити, депозити на вимогу, річна ставка за депозитами.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки України, значущість якої підвищується за умов інтеграційних процесів та переорієнтування на нові ринки збуту, можливий лише за умови реформування всіх ланок економіки та фінансової системи країни в цілому. Переоснащення, модернізація та ефективна робота підприємств неможливі без залучення додаткових запозичених коштів, основним кредитором яких можуть бути комерційні банки. Проте сучасні обсяги ресурсів комерційних банків унеможливають кредитування в обсягах, необхідних для реформування економіки. Вільні кошти фізичних осіб, представлені їх заощадженнями, доцільно залучити в депозити, які наповнять ресурсну базу комерційних банків. Дослідження проблем залучення вкладів фізичних осіб як важливого джерела ресурсів банків є особливо актуальним за сучасних умов. Важливість даного питання пояснюється кризою банківської системи України, зниженням рівня ліквідності та платоспроможності банків та, як наслідок, банкрутством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблем залучення депозитів фізичних осіб досліджували такі українські вчені: Дзюблук О.В. [6], Береславська О.І. [1], Гончарук К.В. [3], Матлага Л.О. [11], Чернишова А.В. [13], Юрик С.О. [15]. Однак незважаючи на значну кількість наукових робіт вітчизняних та зарубіжних учених, не до кінця залишаються дослідженими причини, які стримують розвиток депозитних операцій в Україні, а також перешкоджають зверненню населення до банківських установ.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану і проблем залучення вкладів фізичних осіб та розробці шляхів для їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі немає єдиного визначення понять «депозит» та «вклад». Деякі автори ототожнюють дані поняття, а інші наголошують на від-

мінностях між ними. Основною відмінністю даних дефініцій є можливість залучення в депозити банківських металів та інших цінностей, у той час як у вклади приймають лише грошові кошти в готівковій та безготівковій формах [3]. Варто відзначити, що чинне законодавство ототожнює дані поняття. Так, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», вклад (депозит) – це кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [7].

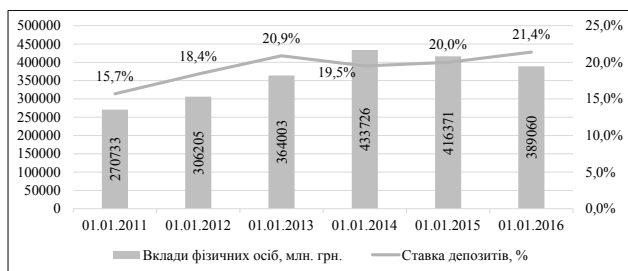
Відповідно, варто розглянути класифікацію депозитів. У науковій літературі депозити класифікують за двома основними ознаками. За категорією вкладників виділяють: депозити фізичних осіб, депозити суб'єктів господарювання, депозити банків. Причому якщо розглядати розміщення депозитів небанківськими установами, то 52% припадає саме на фізичних осіб, а на юридичних – 48% відповідно [4].

За строками використання коштів депозити поділяють на: депозити до запитання та строкові депозити [6]. Депозити до запитання залучаються у банк на невизначений строк, унаслідок чого є більш нестабільними для банків та більш надійними для депонента. Ці депозити можуть використовуватись для здійснення поточних розрахунків та можуть бути вилучені за бажанням депонента у будь-який час.

Строкові депозити розміщуються на визначений строк та не використовуються для поточних розрахунків. Оскільки для банків дані депозити є більш надійними, за ними пропонуються вищі ставки, які диференціюються залежно від терміну зберігання [6].

Якщо розглядати депозити фізичних осіб, то близько чверті їх обсягу припадає на депозити на вимогу із суттєвими відмінностями під час розгляду валюти депонування: 35% – у національній валюті та 17% – в іноземній [5]. Аналізуючи стан розвитку депозитів фізичних осіб варто наголосити, що спостерігається тенденція до збільшення їх обсягів та збільшення відсоткових ставок за ними із незначними коливаннями. Зокрема, станом на початок 2014 р. депозити фізичних осіб становили 433,7 млрд. грн., що на 60% більше, ніж у 2011 р. (рис. 1).

За даними рис. 1. видно, що криза, що почала розгортатися наприкінці 2013 р., здійснила значний вплив і на банківську систему, проте саме на депозитні операції її вплив був незначним: за 2014 р. обсяги депозитів фізичних осіб зменшилися лише на 4%, за 2015 р. – на 6,5%. Станом на початок 2016 р.

* без урахування неплатоспроможних банків

Рис. 1. Динаміка вкладів фізичних осіб та відсоткових ставок за ними по Україні за 2011–2015 рр.

Джерело: складено за статистичними даними НБУ [2; 12]

на балансах комерційних банках України (крім неплатоспроможних) нараховувались депозити фізичних осіб на суму 389 млрд. грн. [12].

Для відкриття депозитів фізичні особи, як правило, обирають великі за обсягами активів та більш надійні, на їх думку, банки. Варто зазначити, що на 13 найбільших банків України припадає 80,46% загального обсягу депозитів фізичних осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг депозитів фізичних осіб станом на 01.10.2015 р.

Назва банку	Коштів фізичних осіб, грн.	% до загальної суми депозитів фізичних осіб по Україні
ПАТ «КБ «ПриватБанк»	121 546 879	34,30%
АТ «Ощадбанк»	42 614 214	12,03%
АТ «Укресімбанк»	22 152 864	6,25%
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	14 892 902	4,20%
ПАТ «ПУМБ»	12 574 970	3,55%
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	12 066 708	3,41%
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	11 336 006	3,20%
ПАТ «СБЕРБАНК»	9 919 126	2,80%
АТ «УкрСибБанк»	9 902 710	2,79%
АБ «УКРГАЗБАНК»	8 663 994	2,44%
ПАТ «Промінвестбанк»	7 638 501	2,16%
АТ «ОТП Банк»	7 663 019	2,16%
ПАТ «ВТБ БАНК»	4 127 159	1,16%

Джерело: складено за статистичними даними НБУ [4]

За даними табл. 1. видно, що абсолютним лідером на ринку депозитних операцій із фізичними особами є ПАТ «КБ «ПриватБанк», ринкова частка якого становить 34,3% усього обсягу даних депозитів, тобто 121,5 млрд. грн. Банк приділяє значну увагу приватним клієнтам та наразі пропонує депозити до запитання та вісім видів вкладів на строк від місяця до року з можливістю його продовження в національній валюті, доларах США та євро. Значно поступаючись лідеру, у трійку також ввійшли АТ «Ощадбанк» та АТ «Укресімбанк» із ринковою часткою 12,03% та 6,25% відповідно.

Незважаючи на суттєві обсяги депозитів, велика кількість грошових коштів ще знаходиться поза банківською системою. В Україні існує безліч перешкод до залучення вільних грошових коштів фізичних осіб на депозити у банківські установи, тому розглянемо основні з них.

Серед основних причин недостатнього розвитку депозитів часто називають низькі відсоткові ставки, які не формують прийнятний для депонента рівень доходу.

За строковими депозитами в національній валюті комерційні банки пропонують близько 20% річних із різницею в 1–3% між короткостроковими та довгостроковими депозитами. Річна ставка протягом останніх п'яти років не зазнавала значних змін, маючи лише незначні коливання в 2011–2012 рр. та у 2013 р. (рис. 2). Проте на відміну від відносної стабільності ставок економіка країни та курс гривні залишаються нестійкими. Національна валюта почала стрімко знецінюватись уже наприкінці 2013 р., а на початку 2015 р. річний рівень інфляції перевищив річні ставки за депозитами. Загалом, офіційний рівень інфляції майже у два рази вище за ставки за депозитами, що робить їх розміщення недоцільним для населення.

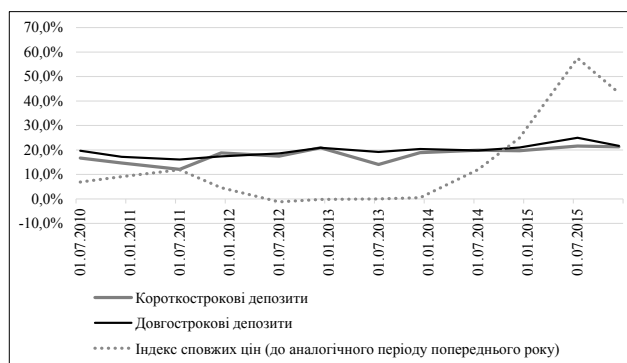

Рис. 2. Ставки за строковими депозитами фізичних осіб у національній валюті, %

Джерело: складено за статистичними даними НБУ та Держкомстату [2; 10]

Зовсім інша ситуація спостерігається за депозитами в іноземній валюті, особливо в доларах США та євро. Через брак валютних цінностей у банківських установах та системі загалом банки встановлюють достатньо високі ставки за цими депозитами. За депозитами, розміщеними в доларах США, на початку 2016 р. українські банки пропонували близько 7–9% річних [2], у той час як у США та західноєвропейських країнах річна ставка не перевищує 2% [16]. Отже, ставки за депозитами не є першопричиною недостатнього обсягу депозитів фізичних осіб.

Більш пріоритетним для фізичних осіб є можливість повернення грошових коштів та відсотків за ними. У більшій частині населення, вихованої за радянських умов та непристосованої до ринкової економіки, передчасно виникає недовіра до будь-яких фінансового-кредитних інститутів, у тому числі банків. Суттєву роль у цьому зіграла втрата заощаджень вкладників Ощадбанку колишнього СРСР, за якої українцям заборгували 131,96 млрд. грн. (сума станом на 01.10.1996 р.) [14]. Неодноразово держава намагалась виплатити компенсації за цими вкладами, проте за 1997–2010 рр. було виплачено лише 10,65 млрд. грн., отже, більшість українців так і не отримали свої вклади [14].

Крім того, гарантування вкладів фізичних осіб забезпечується Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», метою якого є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України та забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків із ринку і ліквідації банків [9].

Із метою гарантування вкладів фізичних осіб у 1998 р. був заснований Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, участь в якому обов'язкова для всіх банків, на які до того ж покладається зобов'язання сплачувати до фонду зазначені законодавством збори. Кошти Фонду спрямовуються на виплату фізичним особам утрачених унаслідок ліквідації банку вкладів та відсотків за ними, але в сумі, що не перевищує 200 000 грн. [9]. Проте у функціонуванні Фонду наразі також існує величезна кількість проблем, найголовніша з яких – банкрутства банків та значне навантаження щодо виплати вкладів. Вкладникам 56 неплатоспроможних банків вже виплачено 47,1 млрд. грн., із яких у 2014 р. – 14,6 млрд. грн., у 2015 р. – 32,5 млрд., проте Фонду все ще належить виплатити 14,7 млрд. грн. [15]. Ще одним способом страхування вкладів може бути звернення до страхових організацій, які пропонують відповідні послуги, але на сьогоднішній день страховий ринок України є недостатньо розвиненим.

За умов виникнення кризи у банківській сфері були прийняті деякі зміни до встановлених раніше законодавчих актів стосовно повернення депозитів. Варто зазначити, що з метою стабілізації банківської системи у травні 2015 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів», який наголошує, що за вкладами на вимогу банки зобов'язані видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, а видача строкових вкладів до настання цього строку є неможливою, якщо це не передбачено умовами договору, що також обмежує можливості вкладників [8].

Ми вважаємо, що негативно впливає на розміщення депозитів і загальна політична та економічна криза, які підвищують у населення невпевненість в українських фінансових установах та обмежують їх фінансові можливості. За сучасних умов відстежується стрімке зростання безробіття, цін та тарифів комунальних послуг за незмінного рівня заробітної плати та навіть проблем із виплатами працівникам бюджетних установ, унаслідок чого ще більша частина грошових коштів споживається, а, відповідно, у населення залишається менше вільних грошових коштів, які б вони могли розмістити на депозитах.

Таким чином, можна виокремити такі основні проблеми залучення комерційними банками України вкладів фізичних осіб:

- недостатня кількість наявних вільних грошових коштів фізичних осіб;
- недовіра населення до будь-яких банківських установ;
- недостатня поінформованість та обізнаність населення в питаннях, що стосуються розміщення грошових коштів на депозитах;
- нестабільність банківської системи України та банкрутства банків;
- недосконала нормативна база функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- низькі ставки за депозитами в національній валюті тощо.

Для розв'язання цих та інших проблем, що заважають збільшенню обсягів депозитів фізичних осіб, а відтак, і ресурсної бази українських банків, було б доцільно:

- підвищити фінансову грамотність та довіру населення до банківських установ загалом та депозитних операцій зокрема шляхом проведення інформаційних компаній, семінарів та зустрічей;

- продовжити виплати втрачених грошових коштів вкладникам Ощадбанку СРСР для зміни ставлення населення до банківських установ;

- стимулювати розробку комерційними банками нових депозитних продуктів та програм для фізичних осіб;

- прийняти окремі закони щодо регулювання депозитної діяльності в Україні;

- прийняти заходи щодо врегулювання ринку банківських послуг та підвищення рівня платоспроможності банків і підвищити вимоги до економічних нормативів для банківських установ;

- підвищити верхню межу виплат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

- збільшити ресурсну базу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за рахунок залучення нових джерел та підвищення зборів учасників;

- стимулювати та створити сприятливі умови для розвитку страхового ринку;

- прийняти заходи щодо врегулювання економічної ситуації в країні;

- створити певні пільги та винагороди за розміщення власних фінансових ресурсів.

Висновки. Отже, нами було проаналізовано сучасний стан залучення вкладів фізичних осіб та виявлено основні проблеми їх розвитку. Ми дійшли висновку, що для ефективного функціонування банківських установ та системи загалом доцільно збільшити обсяги вкладів фізичних осіб як одного із джерел формування ресурсної бази банків. Для розв'язання визначених нами проблем було запропоновано низку заходів, які в цілому базуються на збільшенні рівня надійності банків, підвищенні довіри населення до них та стабілізації економіки країни в цілому.

Література:

1. Береславська О.І. Депозитні операції банків України: сучасний стан та напрями розвитку / О.І. Береславська, В.А. Овсяник // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – № 1. – С. 54–60.
2. Вартість строкових депозитів / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/files/Percentlastb_DEP.xls.
3. Гончарук К.В. Сутність понять «депозит» і «вклад»: їх тождественність та відмінність // Вісник ХНУ. – 2012. – № 3. – Т. 1. – С. 162–164.
4. Дані фінансової звітності банків України / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=23432198>.
5. Депозити домашніх господарств / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.
6. Дзюблюк О.В. Банківські операції : [підручник] / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 696 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення строкових депозитів» від 14.05.2015 р. № 424-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/424-19>.
9. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
10. Індекс споживчих цін / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ct/isc/isc_u/arh_iscpm_u.html.

11. Матлага Л.О. Проблеми та тенденції розвитку депозитної політики банківських установ України / Л.О. Матлага // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – № 1. – Т. 15. – С. 274–283.
12. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
13. Чернишова А.В. Аналіз формування та використання депозитної бази банку / А.В. Чернишова // Управління розвитком. – 2013. – № 3. – С. 140–142.
14. Щодо знецінення грошових заощаджень громадян України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=11b3b529-c840-40d3-85b8-3945f50f650d>.
15. Юрик С.О. Основні проблеми фонду гарантування вкладів фізичних осіб в умовах банкрутства банків України / С.О. Юрик // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Економічна. – 2015. – №. 89. – С. 45–48.
16. Rates worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.deposits.org/>.

Швец Ю.А., Цыкало Е.С. Проблемы привлечения вкладов физических лиц коммерческими банками Украины и пути их решения

Аннотация. Статья посвящена изучению современного состояния и проблем привлечения вкладов

физических лиц коммерческими банками Украины. Рассмотрены основные теоретические и нормативно-правовые аспекты привлечения вкладов физических лиц. Проанализирована динамика развития депозитных операций и их современное состояние. Определены основные проблемы привлечения вкладов и предложены пути увеличения депозитных ресурсов банков Украины.

Ключевые слова: депозит, вклад, коммерческие банки, срочные депозиты, депозиты по требованию, годовая ставка по депозитам.

Shvets Y.O., Tsykalo K.S. Problems and solutions of individuals deposits attracting by commercial banks of Ukraine

Summary. The article investigates the current state and problems of individual's deposits attracting by commercial banks in Ukraine. This paper describes the main theoretical and legal aspects of retail deposits attracting. The dynamics of deposit operations and their current status is analyzed. The basic problem of attracting deposits is revealed and the measures to increase the deposit resources of Ukrainian banks are proposed.

Keywords: deposit contribution, Commercial banks, term deposits, demand deposits, annual rate on deposits.